

№ 1-2 2023 (110)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія KB №23669-13509 PR
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентіві України
Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

Ю. Д. БОЙЧУК,
головний редактор
Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора
О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
<https://nure.ua/branch/zhumal-noviy-kolegium>

Затверджено вченою радою
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол №2 від 28.02.2023

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук, категорія "Б"**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор, Україна

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН
України, член-кореспондент НАПН України, Україна

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор, Україна

В. О. БОГОМОЛОВ, доктор технічних наук, професор, Україна

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент
НАПН України, Україна

Т. О. ДОВЖЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. А. КАПУСТНИК, доктор медичних наук, професор, Україна

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

А. І. КУЗЬМІНСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, дійсний член Міжнародної
слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Україна

С. Є. ЛУПАРЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

О. О. МАТВЕЄВА, доктор педагогічних наук, доцент, Україна

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор, Україна

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, Україна

Н. О. ПОНОМАРЬОВА, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор,
Україна

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор, Україна

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН
України, Україна

В. В. СОКУРЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, Україна

Т. О. СТРЕЛКОВА, доктор технічних наук, професор, Україна

МАРК БРАУН, професор, директор Національного інституту цифрового
навчання, Дублінський міський університет, Ірландія

ТЕРЕЗА ЯНИЦКА-ПАНЕК, професор PUSB, Державний університет
Стефан Баторій в Скерневице, Польща

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА ОСВІТА НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

<i>Бойчук Ю., Рибалко Л.</i> Розвиток євроінтеграційних процесів у вищій педагогічній школі: освітні орієнтири	3
<i>Постригач Н.</i> Реформування змісту професійної підготовки вчителя в умовах європейської інтеграції	8
<i>Кравець В., Кікінежді О., Василькевич Я.</i> Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст	15
<i>Стрількова Т.</i> Технічна та фізико-математична освіта України на шляху євроінтеграції	24
<i>Пономарьов О., Черемський М.</i> Українська освіта в контексті європейського освітнього простору	38
<i>Зосімова О., Князь Г.</i> Григорій Сковорода в англomовних студіях та перекладах	46
<i>Чередниченко О., Трубавіна І.</i> Європейські цінності як основа національної згуртованості, курсу України на євроінтеграцію та укріплення основ національної безпеки через освіту	53

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

<i>Ненастіна Т., Бережна К., Бугаєвський С.</i> Робота куратора під час адаптаційного періоду студентів в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті	59
<i>Пілевич О.</i> Мотиваційна готовність викладачів фахового коледжу до інноваційної діяльності	65
<i>Кірвас В.</i> Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні осіб із вадами зору в епоху цифровізації освіти	71
<i>Коваленко В., Міценко О.</i> Процедура визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (на основі аналізу досвіду країн ЄС)	79
<i>Олійник О., Солошенко О.</i> Громадянська освіта як фундамент багатовекторності освітнього процесу в межах Болонської системи	86

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

<i>Бакай С.</i> Деякі аспекти вікових особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дитини під час підготовки майбутніх вихователів	93
<i>Жиленко Т., Мартинова Н., Котух Є.</i> Методичні рішення для підвищення результативності вивчення математичних дисциплін студентами спеціальностей «Кібербезпека та комп'ютерні науки»	98
<i>Ворожбит-Горбатюк В., Собченко Т., Козиренко С.</i> Теорія ортобіозу Іллі Мечникова: потенціал євроінтеграції національної освіти	105
<i>Соколова А., Лі Іцзя.</i> Актуалізація проблеми формування художньо-образного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва	110
<i>Доценко С., Ван Чжен.</i> Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва	118

ЛІТОПИС

<i>Бойчук Ю., Бережна С.</i> Під знаком Григорія Сковороди	125
<i>Астахова К.</i> До студентських розвідок з питань євроінтеграції в освіті	131
<i>Якуніна А.</i> Ключові моделі класичного європейського університету та їхній вплив на розвиток вітчизняної вищої школи: історія питання	132
<i>Пальваль А.</i> Євроінтеграція в освіті: історія розвитку після Другої світової війни	135

ІНФОРМАЦІЯ

До уваги науковців: «Генеалогічний конкурс «Історія моєї сім'ї»	139
Анотації	141

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки *О. Дербілова.*
Виконавець комп'ютерної верстки *В. Тарасенко.*
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 28.03.2023. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 14,5. Облік.-вид. арк. 12,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 115. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки. Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідоцтво про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2023.

Формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст

*Володимир Кравець,
Оксана Кікінежди,
Ярослава Василькевич*

Викликом часу для статусу України як кандидата на членство в Європейському Союзі постає побудова в нашій державі суспільства паритетної демократії як «єдиної спільноти рівноправних людей» на засадах демократичних цінностей (Цілі сталого розвитку до 2030 р., затверджені Генеральною Асамблеєю ООН (2015), «Біла книга Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності та гідності» (2008), «Жити разом: поєднання різноманітності та свободи в Європі ХХІ століття» (2011), «Міжкультурний діалог, культурне різноманіття та освіта» (2016), «Компетенції демократичної культури «Жити разом як рівні в культурно різноманітних демократичних суспільствах» (2016), «Стратегія гендерної рівності на 2018 — 2023 рр.» Ради Європи).

В умовах повномасштабної війни росії проти України актуалізується проблема забезпечення національного механізму досягнення гендерної рівності як невід'ємної умови дотримання основоположних прав і свобод людини та соціальної справедливості, що передбачає переосмислення феномену гендеру як комплексного індикатора демократичності у системогенезі освітньо-професійної підготовки молодого покоління, активізації його громадянської позиції у відстоюванні української державності та національної ідентичності. Як пише Ліна

Костенко, «демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації» [10, с. 39].

Згідно з Глобальним звітом про гендерний розрив 2021 р., Україна займає 74 місце серед 156 країн. Науковці до прикладів системної гендерної нерівності в Україні відносять: низький рівень участі жінок у політичних та громадських процесах, особливо на найвищих посадах; патріархальну культуру і глибоко вкорінені гендерні стереотипи; низький рівень економічної участі та можливостей, а також значне поширення гендерно зумовленого насильства. При цьому, чинна нормативно-правова база України є підставою для впровадження гендерного підходу у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства, у тому числі в освітній галузі.

У серпні 2022 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків на період до 2030 р. та затверджено операційний план щодо її реалізації на 2022 — 2024 рр. Це — комплексний документ, який визначає пріоритетні напрями консолідованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання для зменшення

гендерної нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства [5]. Як наголошує віце-прем'єрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольга Стефанішина, «у країні, де жінки пліч-о-пліч з чоловіками захищають територіальну цілісність та суверенітет України, немає місця дискримінації та нерівності. Шлях до нашої перемоги в цій кривавій війні, розв'язаній росією, а також повоєнна відбудова та розвиток України потребують однаково участі жінок та чоловіків. Крім того, врахування питання гендерної рівності в усіх політиках та законах є важливим у процесі наближення України до повноправного членства в ЄС. Тож, сьогодні ми вкотре зробили важливий крок у цьому напрямку» [7].

сновою Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 р. є взаємопов'язаність змістових, функціональних та організаційних принципів, що передбачають дотримання демократичних цінностей і свобод, рівності, справедливості, верховенства права, егалітарності (рівності прав і можливостей), поваги до людської гідності, доступності, недискримінації тощо. Зокрема, у розпорядженні КМУ від 27 січня 2023 р. №79-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» йдеться про проведення досліджень з питань гендерної рівності в Україні; розроблення та поширення рекомендаційних та інформаційних матеріалів щодо гендерної рівності тощо. Серед восьми стратегічних цілей у цілі 7 «Освіта з урахуванням гендерної тематики» зазначено: сприяння здобуттю вільної від гендерних стереотипів загальної середньої освіти; забезпечення вільної від гендерних стереотипів професійної орієнтації здобувачів освіти; сприяння самореалізації жінок та чоловіків у різних галузях науки; проведення для закладів освіти інформаційної кампанії щодо запобігання проявам насильства та дискримінації та реагування на такі прояви (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text>).

Освіта молоді як гуманітарна складова національної безпеки держави є реальною продуктивною силою в сучасному цивілізаційному поступі нашої держави, оскільки готує суспільство до конкурентоспроможності, розвитку інноваційних ІКТ-технологій, нарощування інтелектуального потенціалу, отримання рівного доступу обох статей до різних сфер суспільного життя, що в майбутньому визначатиме гідні умови життєдіяльності українок та українців.

На думку Президента НАПН України В. Кременя, об'єктивна логіка розгортання сучасного соціально-політичного і культурного життя перетворює гуманізм і філософську антропологію на новий тип світогляду — людиноцентризм. Учений наголошує, що «культура дитиноцентризму та інноваційності повинна визначати всю діяльність сучасного вчителя як у школі, так і поза її межами» [14, с. 412–413]. Сьогодні якісна підготовка майбутніх фахівців соціономічних професій залежить від вивчення ними гендерної теорії, набуття гендерних компетенцій та компетентностей, що релевантно державній політиці гендерного мейнстрімінгу (gender mainstreaming policy) держав ЄС як системної стратегії створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, подолання асиметрії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та дискримінації за ознакою статі в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендер як соціокультурний та міждисциплінарний феномен є важливим напрямком історико-політичних (К. Левченко, Т. Мельник, О. Кісь, М. Скорик, О. Ярош), філософських (В. Агеєва, Т. Власова, Н. Гапон, Т. Злобіна, І. Грабовська, К. Карпенко, Л. Кобелянська, В. Москаленко, Ю. Стребкова), соціологічних (О. Богдан, Т. Бурейчак, Т. Костюченко, О. Марущенко, Т. Марценюк, С. Оксамитна, С. Штурхецький), психологічних (О. Бондарчук, В. Васютинський, Т. Говорун, П. Горностаї, Н. Городнова, Л. Заграї, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Татенко, Т. Титаренко, М. Ткалич) та педагогічних

(І. Бех, С. Вихор, В. Гайдено, Т. Голованова, Т. Дороніна, Т. Дрожжина, О. Желіба, І. Іванова, В. Кравець, О. Луценко, О. Масалітіна (О. Малахова), Н. Пастушенко, О. Петренко, О. Сухомлинська, О. Цокур, Л. Яценко) наук. Вчені торкаються проблеми здійснення гендерного аналізу різних аспектів соціального життя — науки, освіти, мови, ринку праці, медій, насильства, спорту тощо.

Аналіз зарубіжних досліджень дозволив виявити дотичні поняття, зокрема, «*gender equitable learning environment*» («гендерно справедливе освітнє середовище»), «*gender-balanced education*» («гендерно збалансована освіта»), «*gender equality in education*» («гендерна рівність в освіті»), «*gender-equitable education*» і «*gender-fair education*» («гендерно справедлива освіта»), «*non-sexist education*» («освіта без сексизму»). Зокрема, канадські учені Д. Ларкін (J. Larkin), П. Стейтон (P. Staton), Ф. Девіс (F. Davis) та Г. Немірофф (G. Nemiroff) ототожнюють гендерно справедливу освіту та гендерно справедливе середовище, обґрунтовують сутність принципу інклюзивності в освіті [18, 19, 20, 22]. Зміст недискримінаційної освіти, що ґрунтується на принципах гендерного підходу, розкрито у дослідженнях S. Bem, Sh. Bern, L. Eliot, Ph. Jackson, K. Lynch, G. Ostrem.

Українські вчені займаються розробкою теоретико-методологічних засад гендерної освіти та виховання, виявленям шляхів впровадження гендерного підходу у заклади освіти різного рівня, здійсненям гендерного аналізу шкільного простору та антидискримінаційною експертизою освітнього контенту. Уваги заслуговують праці науковців, в яких розкрито особливості формування гендерної компетентності керівників та їх підготовки до реалізації гендерного підходу в управлінській діяльності (О. Бондарчук, Л. Даниленко, Л. Карамушка, О. Нежинська, В. Олійник, О. Овчарук, В. Семиченко та інші). Наукові розвідки щодо світового досвіду впровадження гендерної освіти та виховання у практику середньої

і вищої школи здійснені М. Зубілевич, Л. Лушпай, Л. Ковальчук, О. Костюк, Н. Кутовою, Н. Лавриченко, О. Токменко, О. Юр'євою та іншими вченими.

Мета статті: обґрунтувати концептуальну модель формування гендерно справедливого середовища для дітей та молоді у контексті людиноцентристської парадигми та експериментально довести її ефективність.

Основні завдання: 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми; 2) обґрунтувати концептуальну модель, її зміст та структуру, вихідні положення; 3) проаналізувати досвід Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України — ТНПУ ім. В. Гнатюка щодо імплементації та модернізації інноваційних гендерно-освітніх технологій у освітньо-професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій.

Для реалізації окреслених завдань було використано комплекс методів: теоретичні — аналіз, синтез і узагальнення наукових даних, порівняльний, історичний, системно структурний; гендерна експертиза нормативно-правових освітніх документів та дидактичних матеріалів, гендерний аудит тощо.

У контексті людиноцентристської парадигми та гуманітарної безпеки України «ідеологія самовизначення» молоді (В. Кремень), в тому числі і гендерна, є важливим пріоритетом гуманізації освітньо-виховного процесу (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Ю. Бойчук, М. Боришевський, В. Васютинський, Т. Говорун, В. Коцур, В. Кравець, С. Максименко, І. Прокопенко, В. Роменець, С. Сисоєва, М. Слюсаревський, О. Сухомлинська, В. Татенко, Т. Титаренко та інші учені). Її підвалини закладені в ідеях виховання «рідномовного обов'язку» (І. Огієнко), «сродної праці» (Г. Сковорода), у змісті «педагогічної матриці» української освіти (Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський) як світоглядного чинника егалітарної свідомості майбутніх фахів-

ців соціономічних професій — ключової фігури у побудові освітньо-виховного середовища на принципах рівноцінності та паритетності статей.

Концептуальна модель формування гендерно справедливого середовища для дітей та молоді включала теоретико-методологічний та організаційно-технологічний концепти.

В основу створення гендерно справедливого середовища, релевантного принципам рівноцінності та паритетності статей, покладені провідні ідеї гуманістично-екзистенційної психології та гуманістичної вітчизняної педагогічної спадщини, інтеграція компетентнісного, гендерного та особистісно орієнтованого, їх різновиду — особистісно-егалітарного, суб'єктно-вчинкового та студентоцентрованого підходів.

Теоретичні основи гендерної педагогіки як сукупності знань та методичних підходів, спрямованих на ознайомлення із засадами гендерного виховання, яке нівелює вплив патріархальних стереотипів на користь індивідуального шляху розвитку особистості, без огляду на стать, та гендерного підходу як методологічного інструменту аналізу діяльності освітніх закладів, склали підґрунтя першого концепту [12].

У контексті нашого дослідження важливою є думка І. Беґа про те, що «сучасне реформування освіти докорінно відрізняється від усіх попередніх тим, що вперше здійснюється не на основі державно-класових ідеологічних запитів, а за ідеями смисло-ціннісного буття людини, за логікою її еволюційного розвитку. Ця логіка передбачає повноцінний інтелектуально-духовний розвиток кожної особистості, її всебічну творчу самореалізацію... У сучасній культурі переважає орієнтація на людиноцентризм, культивуються ідеї гідності людини. Культура гідності спрямовує педагогіку на смисло-ціннісні основи життя людини, її екзистенційну сутність» [1, с. 15–16]. С. Максименко наголошує, що розробка положень соціокультурного становлення

індивідуальності передбачає моделювання та відтворення «в особливих умовах» гендерної поведінки, що може бути ключем для з'ясування змістово-семантичних і функціональних параметрів її генези та структури розвитку [15].

Як зазначають науковці, методологічні підвалини людиноцентризму визрівали безпосередньо в самому історико-педагогічному процесі та етнопсихологічному часопросторі, що символізує спадкоємність вікової історії нації. У історіографії України домінуючою гендерною рисою українців завжди була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра та «кордоцентричність» в міжстатевих стосунках (Г. Сковорода, П. Юркевич). Складовими українського гендерного коду є поєднання архетипу Матері, культу жіночого начала як носія духовної культури з андроцентричністю та самодостатністю козацтва.

Теоретичний аналіз вітчизняної філософсько-педагогічної спадщини (Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Г. Ващенко, М. Драгоманов, С. Русова, А. Макаренко, К. Ушинський та ін.) дав змогу виявити «педагогічну матрицю» гендерного виховання, позитивний досвід поширення егалітарних настановлень видатних гуманістів в умовах сьогодення.

Зокрема, педагогічні погляди видатного українського філософа Григорія Сковороди щодо етичності, моральної рівноправності людини як основи справедливого суспільного устрою мають важливе значення для розвитку природних здібностей дітей, всебічного і гармонійного виховання молоді [9]. Дороговказом для гендерного виховання слугують слова великого Добротворця Василя Сухомлинського, якого по праву можна назвати новатором гендерної педагогіки і психології: «Виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості» [16, с. 556]. Суголосними є настанови засновника української психологічної школи Григорія Костюка, який писав:

«Правдиве мистецтво виховання виявляється там, де воно опирається на прояви «саморуку», ініціативи, самостійності, творчої активності в житті особистості, яка розвивається, їх викликає і спрямовує у відповідності з метою суспільства, яке готує свою зміну» [11, с. 136]. Тому відродження ментальності, прогресивних етнотрадицій та впровадження інновацій є важливими чинниками формування гендерно справедливого середовища.

Унікальність та гуманістична зорієнтованість «гендерної матриці» української педагогічної думки є підґрунтям для сучасних стандартів рівноцінності статей, розширення егалітарного світогляду дітей, батьків та педагогів, що релевантно ключовим принципам «педагогіки партнерства» Нової української школи [13, 23].

У створенні концептуальної моделі гендерно справедливого середовища в контексті людиноцентристської парадигми та Нової української школи (НУШ) базовими стали погляди про: соціокультурну природу конструювання рівності-нерівності статей та її прояви; біполярний конструкт гендеру (поляризація маскулінності-фемінності як жорстка дефініція статевих ролей в патріархальній культурі); андроцентризм як традицію підпорядкованості жіночої статі та домінування чоловічої; егалітарний (партнерський) конструкт гендеру; сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкрити та приховану дискримінацію, гендерну стереотипізацію тощо.

Гендерно справедливе середовище розглядається нами як егалітарно-освітнє, недискримінаційне, творчо-розвивальне, креативне та здоров'язбережувальне, інклюзивне, безпечне та дружнє до дитини, таке, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, егалітарності та паритетності статей, в умовах функціонування яких забезпечується повноцінний розвиток особистості, її «майбутня життєва траєкторія» (В. Кремень), незалежно від її статі, віку, дієздатності, раси, культу-

ри, віросповідання, етнічності тощо [2, 4, 6, 14, 23].

З'ясовано, що основними механізмами у конструюванні гендерно справедливого середовища є: взаємозв'язок та взаємозумовленість соціально-педагогічних та психологічних процесів на суспільному та індивідуальному рівнях гендерного самовизначення дітей та молоді у системі патріархальних та егалітарних координат; впровадження принципів недискримінаційної освіти на основі методу 4R; науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя розвінчування стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у спілкуванні та ставленні до статей; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо «життя в статі»; суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації саморефлексії в освітньому діалозі; подолання гендерних стереотипів; рівноцінність «жіночого» та «чоловічого» начал в аналізі дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як меншовартісного [2, 4, 8, 12, 17, 21, 22].

Груктура гендерно справедливого середовища включає три складники: просторово-предметний (розташування навчального закладу, інтер'єр та екстер'єр; наявність відпочинкових зон; фон, на основі якого розгортаються стосунки всіх учасників освітньо-виховного процесу; психодидактичний — змістова сфера (навчальні програми і плани, підручники, посібники, форми, методи і прийоми навчання та виховання), соціальний — суб'єкти освітнього процесу (вчителі, батьки, учнівська та студентська молодь) [2, 4, 13].

Відповідно до змісту та структури концептуальної моделі здійснено аналіз психолого-педагогічних механізмів (соціалізація-індивідуалізація, персоналізація, диференціація та інтеграція) гендерної поведінки суб'єктів освітнього процесу, змісту та форм у системі патріархальних та егалітарних орієнтацій; виявлено

характер міжстатевих взаємин дівчат та юнаків на основі рівності-нерівності, домінування-підлеглості; обґрунтовано критерії (домінаторність, ситуативність, паритетність) гендерної компетентності здобувачів вищої освіти як професійно-значущої якості майбутніх фахівців соціономічних професій. Уточнено індикатори недискримінаційної освіти, здійснено гендерний аналіз шкільного простору та антидискримінаційну експертизу навчального контенту, верифікацію гендерного аудиту та гендерного мейнстрімінгу у ЗВО, педагогічний моніторинг щодо виявлення гендерних упереджень та стереотипів студентської молоді, керівників та педагогічного персоналу освітніх закладів різного рівня [12, 13, 17, 21, 22].

З позиції гендерної методології подано авторське визначення егалітарної особистості майбутнього фахівця НУШ як ключової фігури у створенні гендерно справедливого середовища — суб'єкта самотворчості, відкритої, самодостатньої, гендерно компетентної особистості, що сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей в особистісному та професійному життєздійсненні [8].

 організаційно-технологічний концепт моделі включав зміст та напрямки діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України — ТНПУ ім. В. Гнатюка як науково-дослідної лабораторії та культурно-просвітницького підрозділу університету. Зокрема, було розроблено гендерні стандарти освіти, імплементовано інноваційні гендерно-освітні технології у межах науково-дослідних проєктів МОН України (2002 — 2021), міжнародних грантів за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» (1999 — 2000), Агентства Міжнародного Розвитку, Посольства Канади в Україні, Канадсько-українського гендерного фонду (2002 — 2004), Програми рівних прав та можливостей жінок в Україні (ПРООН-ЄС) (2009 — 2011), програми офісу Ради Європи в Україні «Зміцнення та захист прав дітей в Украї-

ні» Королівства Норвегії (2014), Програми розвитку фінансового сектору USAID/FINREP-II (США) (2015); програм «Рівні можливості для здобуття професії молодими матерями-студентками у ВНЗ» за фінансової підтримки Європейської Комісії, «Гендерний мейнстрімінг у вищих навчальних закладах України», що фінансується Фондом локальних ініціатив посольства Фінляндії в Україні (2013 — 2015), тощо.

 еред напрямків роботи Центру — розробка та викладання гендерно орієнтованих курсів для здобувачів вищої освіти; інтегрування знань гендерної теорії до змісту навчальних дисциплін; впровадження просвітницької програми «Відкриті освітні студії «Освітній заклад — територія прав людини» для педагогічної громадськості, впровадження гендерно чутливих програм соціального партнерства у тріаду «навчальний заклад — родина — громада»; розроблення та апробація гендерно-освітніх технологій як інноваційної системи психолого-педагогічного супроводу гендерної соціалізації дітей і молоді; розширення та опрацювання соціально-педагогічних механізмів підготовки молоді до створення егалітарної сім'ї та відповідального батьківства; систематизація наукових праць щодо системної протидії насилля над неповнолітніми, впровадження системи антибулінгових та антидискримінаційних практик, медійних технологій тощо. У рамках щорічної Міжнародної кампанії «16 днів проти насильства» (25 листопада — 10 грудня) оновлюється інформаційний дайджест «Студентське середовище без насилля!» та мультимедійний проєкт «Розірвемо коло насильства разом!», проводяться волонтерами Школи гендерної рівності інтерактивні семінари-вебінари.

Дослідження напрямків роботи керівника щодо побудови шкільного недискримінаційного середовища дало змогу розробити «дорожню мапу» розвитку закладу загальної середньої освіти на основі проведення інституційного аудиту та його різновиду — гендерного аудиту. Здобуті

результати використовуються у практиці роботи освітніх закладів під час вивчення психолого-педагогічних і методичних дисциплін у системі підготовки вчителя та у системі післядипломної педагогічної освіти.

У науково-дослідницькій лабораторії Центру студентами проводяться розробки та дослідження з гостро затребуваних тем гендерної проблематики, які щорічно представлені на Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з напрямку «Гендерні дослідження». Зокрема, це наукові роботи «Гендерний мейнстрімінг як інструмент побудови недискримінаційного університетського середовища», «Гендерні упередження і стереотипи вчителів як чинник дискримінації освітнього середовища», «Жінка в українській політиці: шлях до лідерства» та інші.

Відмітимо участь Центру у діяльності Всеукраїнської мережі гендерно-освітніх центрів, Міжнародних кампаніях та акціях, як-от: у віртуальній паралельній події у рамках Форуму неурядових організацій 65-й сесії Комісії зі статусу жінок (Нью-Йорк) «Протидія антигендерній ідеології в Україні та Східній Європі» <http://nrzhu.org.ua/index.php/novyny/item/364-na-65i-sesii-komisii-oon-zi-stanovyshcha-zhinok>; у I Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення» (Харків, 20 травня 2021 р.) <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/20813>; у спільному з Академією інноваційного розвитку освіти вебінарі «Гендерні проблеми сучасної української освіти» <https://youtu.be/4iu-jYEAU-U> 16/02/21; у спільному обговоренні презентації українського перекладу Словника Європейського інституту з гендерної рівності, організованого Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні у партнерстві з Апаратом Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, Київським інститутом гендерних досліджень, Інформаційно-консультаційним жіночим центром [3].

За словами Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Катерини Левченко, робота над словником символізує євроінтеграційну спрямованість української політики, яка неможлива без гендерної політики: «Робота над словником продемонструвала важливість розуміння принципу уніфікованості державної політики в сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» <http://tnpu.edu.ua/news/5683/>.

У контексті реалізації Дорожньої мапи гендерно справедливого середовища в Україні проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції» (2020). Крізь призму гендерного дискурсу науковцями та практиками було окреслено пріоритетні напрямки національної освітньої політики рівності в умовах євроінтеграції [17]. На спільному семінарі-вебінарі з НАПН України та Європейським гуманітарним університетом (м. Вільнюс, Литва) «Формування егалітарно-освітнього середовища для дітей та молоді: досвід і перспективи» (2021) підведено підсумки двадцятирічної співпраці з Національною академією педагогічних наук щодо розробки та експериментального обґрунтування егалітарної ідеології освітньо-виховних практик в соціогуманітарному просторі як стратегічного напрямку реалізації державної гендерної політики <https://www.facebook.com/TNPU.news/photos/pcb.2947990422126073/2947982735460175/>.

Емпірично доведено, що дана концептуальна модель забезпечує створення гендерно справедливого середовища для дітей та молоді, розвиток гендерної компетентності, чуйності та толерантності майбутніх фахівців соціономічних професій.

У контексті людиноцентристської парадигми здійснено теоретико-методологічний аналіз означеної проблеми з позиції зарубіжних та вітчизняних підходів, визначено зміст поняття «гендерно справедливе середовище», обґрунтовано концептуальну парадигму та вихідні положення. В основу

створення гендерно справедливого середовища, релевантного принципам рівноцінності та паритетності статей, покладені провідні ідеї гуманістично-екзистенційної психології та гуманістичної вітчизняної педагогічної спадщини, інтеграція компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного, суб'єктно-вчинкового, особистісно-егалітарного та студентоцентрованого підходів як системотвірних складових гуманізації освіти відповідно до чинних законодавчих документів та міжнародних зобов'язань України на шляху реформування національної системи освіти та керівних принципів мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур.

Розробка та імплементація інноваційних гендерно-освітніх технологій формування гендерно справедливого середовища у закладах освіти на засадах паритетності та рівноцінності статей є важливим завданням на шляху вирівнювання можливостей самореалізації нової генерації громадян і громадянок України, її демократичного світобачення, щоб жити разом у рівності та гідності, мирі та злагоді в об'єднаній Європі.

Нові напрямки дослідження стосуються теоретико-емпіричного аналізу гендерних відносин в українському часопросторі, апробації європейської моделі паритетної демократії до національних реалій.

Література

1. Бех І. Педагогічна наука у контексті експериментально-виховних стратегій // Рідна школа. 2016. № 2–3. С. 15–20. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2016_2-3_6

2. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін. ; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навч. книга — Богдан, 2013. 448 с.

3. Глосарій і тезаурус Європейського інституту з гендерної рівності / Ред. кол.

М. Бабак, О. Давліканова, М. Дмитрієва, М. Козир, Л. Компанцева, К. Левченко, М. Скорик, О. Сулова ; оновл. вид. Київ : Вістка, 2021. 170 с.

4. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.

5. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>

6. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. ; за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль : Стереарт, 2014. 884 с.

7. Інтернет-джерело «Євроінтеграційний портал»: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/uryad-uhvalyv-derzhavnu-strategiyu-zabezpechennya-rivnyh-pravi-mozhlyvostey-zhinok-ta-0>

8. Кікінежді О. Становлення егалітарної особистості майбутнього педагога: історія, здобутки та перспективи діяльності кафедри психології // Humanitarium. Переяслав (Київ. обл.) ; Ніжин (Чернігів. обл.) : Лисенко М. М., 2020. Т. 43, Вип. 1 : Психологія. С. 7–22. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-43-1-7-22>

9. Кікінежді О. М., Кізь О. Б., Василькевич Я. З. Концепція «сродної праці» Григорія Сковороди у духовно-інтелектуальному вихованні особистості ХХІ століття: психологічний вимір // Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті : міжнар. пер. зб. наук. праць ; за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків : ВНОТ, 2022. Вип. 4. С. 675–679. DOI : 10.34142//2708-4809.SIUTY.2022.168 <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28310>

10. Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала ; за заг. ред. Лариси Івшиної. Видання перше. Бібліотека газети «День» «Україна Incognita». Київ : Вид-во ПрАТ «Українська прес-група», 2013. 80 с.

11. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк., 1989. 608 с.
12. *Кравець В. П.* Гендерна педагогіка : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. закл. освіти]. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
13. *Кравець В. П., Кікінежді О. М., Шульга І. М.* До проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи // Освітологія. 2018. № 7. С. 15–21.
14. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Пед. думка, 2009. 520 с.
15. *Максименко С. Д.* Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
16. *Сухомлинський В. О.* Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. 654 с.
17. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 10 — 11 вересня 2020 р. / Тернопіль. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с.
18. *Competencies of the XXIst century.* URL: <https://www.moe.gov.sg/education/education-system/21st-century-competencies> (date of application: 14.05.2020).
19. *Child friendly school : Manual Table of Contents Introduction References ; Edited by UNICEF's Division of Commun*ication [Online version]. Access : https://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf
20. *Equitable and Non-discriminatory Quality Education.* URL: https://ei-ie.org/media_gallery/Policybrief_07_equitable_eng.pdf.
21. *Kikinezhdi O. M., Vasylykevych Ia. Z.* The problem of personal self-realization of Ukrainian youth in European integration: gender aspect // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : Collective monograph. Riga: Baltija Publishing, 2019. P. 184–201. <http://12u.su/qcxV>
22. *Kikinezhdi O. M., Zhyrskya H. Ya., Chip R. S., Vasylykevych Y. Z. and Hovorun T. V.* Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems // Journal of Intellectual Disability — Diagnosis and Treatment 8 No. 3 (2020). P. 538. DOI: 10.6000/2292-2598.2020.08.03.31 .
23. *Kravets V., Kikinezhdi O., Zhyrskya H.* Theory and Practice of Preparing a Future Teacher to the New Ukrainian School: a Gender Perspective // Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School : monograph ; edit by I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 21–35. DOI : <https://doi.org/10.46489/TAPOFT>

05.03.2023

Відомості про авторів:

Кравець Володимир Петрович — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, кафедра педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Тернопіль, Україна; e-mail: kravets@tnpu.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7537-6545>; Scopus; Google Scholar.

Кікінежді Оксана Михайлівна — доктор психологічних наук, професор, кафедра психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Тернопіль, Україна; e-mail: ORCID ID: [okiki77777@gmail.com](https://orcid.org/0000-0002-9240-279X); <https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>; Scopus; Google Scholar.

Василькевич Ярослава Зіновіївна — кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології, Університет Григорія Сковороди в Переяславі; Переяслав, Україна; e-mail: v.yaroslava@online.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5946-3005>; Scopus; Google Scholar.